

МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО В РОКИ ПРАВЛІННЯ ВІТОВТА

Стаття присвячена міжнародній політиці Великого князя Литовського Вітовта. В ній розглядаються його стосунки з Польським королівством, Золотою Ордою, Великим князівством московським, Тевтонським орденом, руськими князівствами та іншими.

This article is devoted to the international politics of Great Duke Vytautas of Lithuania. His relationship with the Polish Kingdom, the Golden Horde, the Grand Duchy of Moscow, the Teutonic Knights, Russ principalities are examined.

Постановка питання. Міжнародна політика Великого литовського князя Вітовта мала значний вплив на середньовічну історію України, адже значна територія її земель на той час входила до складу ВКЛ. Тому важливо ретельно вивчити її особливості та наслідки.

Джерела та література, нові дослідження. Постать Вітовта активно вивчається істориками ще з 18-го століття. Однак і зараз його діяльність зустрічає у різних дослідників різне ставлення. Її активно вивчали литовські, польські, російські, білоруські та українські історики, і навіть історики з країн Європи і США [1-26]. З найновіших досліджень варто відзначити праці А. Бамбла-ускаса [2], Г. Мікунайте [10], С. Ровелла [15] і Р. Почекаєва [24]. Найбільшою проблемою для дослідників є те, що документальні джерела про Вітовта збереглися лише частково, і це не дозволяє детально з'ясувати всі подробиці його дипломатичної діяльності та викликає масу інтерпретацій про причини його дій.

Метою публікації є прослідкувати дипломатичну діяльність Вітовта, яка мала значний вплив на долю держав Східної Європи, зокрема, ВКЛ, Польського королівства, Чеського королівства, Тевтонського та Лівонського орденів, великого князівства Московського, Золотої Орди та руських князівств.

Виклад основного матеріалу. Вітовт (лит. Vytautas, білор. Вітаўт, польск. Witold) народився близько 1350 р., точна дата його народження невідома. Хроніст Конрад Батшин при описанні битви при Рудаві (17 або 18 лютого 1370 р.) згадав, що Вітовту, який брав в ній участь, на той час було 20 років. За даними Мартіна Кромера Вітовту у 1430 р. було 80 років.

Вітовт був сином князя Кейстута, племінником Великого князя Литовського Ольгерда і двоюрідним братом майбутнього польського короля Ягайла. Матір'ю Вітовта була друга дружина Кейстута – Бірута, про яку до сьогодні майже не збереглося інформації. Батько Вітовта – Кейстут та його дядько Ольгерд правили ВКЛ спільно і не боролися за владу між собою. Ольгерд вважався старшим правителем, називався Великим князем Литовським і займався переважно східними та південними справами ВКЛ. Кейстут вів вперту та тривалу боротьбу з тевтонським рицарським орденом на північному заході ВКЛ.

Перші згадки про дипломатичну діяльність Вітовта відносяться до кінця 1360-х років. В 1368 р. та 1372 р. Вітовт брав участь в походах Великого князя Литовського Ольгерда на Москву. У 1370-1382 рр. Вітовт був князем Гродненським. У 1376 р. Вітовт брав участь в поході на Польщу. З 1377 р. він був організатором кількох походів на землі, контрольовані Тевтонським орденом [19, с. 18].

У 1377 р. помер Великий князь Литовський Ольгерд. Кейстут визнав його наступником старшого сина від другого шлюбу – Ягайла, після чого продовжив війни з хрестоносцями. Але, судячи з усього, Ягайло побиювався свого впливового дядька [5, с. 124-126]. 31 травня 1380 р. Ягайло та Великий магістр Тевтонського ордену Вінріх фон Кніпроде уклали таємний договір, за яким

землям Ягайла гарантувалась недоторканість. Зате землі Кейстута за цим договором фактично підставлялися під удар хрестоносців, бо на них умови договору не поширювалися [2, 19].

У лютому 1381 р. хрестоносці напали на землі Кейстута і рушили в напрямку Троків. Під час наступу вони взяли місто Новий Городок, де захопили в полон понад 3 тисячі людей. Невдовзі Кейстуту від представників Ордену стало відомо про укладення Давидишковського договору. Після цього Кейстут вирішив не лише розраховуватися з німецькими лицарями, але й почати війну з Ягайлом. Кейстут також був не задоволений, що у 1380 р. Ягайло виступив на стороні Мамає проти промосковськи налаштованої литовсько-руської знаті ВКЛ і мав намір взяти участь у збройному протистоянні. Сам Кейстут намагався проводити політичний курс на зближення з Москвою на протиординській основі. В результаті війська ВКЛ так і не взяли участь в Куликовській битві 1380 р., яка завершилась перемогою князя Дмитра Донського [3, с. 271-273].

В жовтні 1381 р. Кейстут на чолі війська направився у Прусію, щоб покарати хрестоносців, але в дорозі повернув до литовської столиці Вільно. Вітовт був незадоволеним рішенням батька та повернувся в Гродно. Кейстут захопив Вільно, взяв в полон Ягайла і виявив оригінал таємного договору з хрестоносцями, і продемонстрував його Вітовту, роз'яснивши підступні наміри Ягайла. Останній змушений був підписати письмове визнання Кейстута Великим князем Литовським і був відпущений, отримавши у володіння землі свого батька – міста Крев і Вітебськ. Решта Гедиміновичів також визнали Кейстута правителем ВКЛ. Кейстуту вдалося домовитися про примирення і з Московським князівством ціною відмови від претензій на Смоленськ і деякі інші території.

Але Кейстут і Вітовт тріумфували недовго. Вже у травні 1382 р. Новгород-сіверський князь Корибут підняв повстання проти Кейстута. Невдовзі у Вільні спалахнуло повстання прихильників Ягайла, повсталі захопили місто і весь гарнізон було знищено. Ягайло терміново прибув у столицю ВКЛ з Вітебська, на його боці виступили хрестоносці, які вторглися в Литву і прагнули розправи над своїм давнім ворогом – Кейстутом. Війська, яке терміново вдалося зібрати Вітовту і Кейстуту, виявилось недостатньо для того, щоб розраховувати на перемогу у битві, тому Кейстут погодився на переговори. Під час них він і Вітовт були підступно захоплені в полон і ув'язнені в Кревському замку, де Кейстута задушили 15.08. 1382 р.

Після смерті батька Вітовт був помилуваний Ягайлом і у 1382-1419 рр. був князем Троцьким (сучасний Тракай). Здавалося б, він міг розраховувати на успадкування земель свого батька Кейстута і продовжувати його політику. Але у 1385 р. було укладено Кревську унію між ВКЛ та Польським королівством, яка передбачала поступове об'єднання двох держав, а Ягайло одружувався і ставав чоловіком польської королеви Ядвіги, тобто польським королем. Ця унія суттєво змінила історію Східної Європи.

Вітовт не схвалював це рішення, і спираючись на підтримку значної частини литовської та руської знаті розпочав боротьбу за незалежність ВКЛ від Польщі. Його авторитет серед знаті був значним, а антипольські настрої серед населення досить сильними. Поступово він добився від Ягайла визнання за собою права на керування ВКЛ (у якості намісника). Ягайло був налаштований не допустити укріплення позицій Вітовта, тому боротьба тривала кілька років. Під час цієї боротьби Вітовт двічі (у 1382-1384 та 1389-1392 рр.) вимушений був втікати у володіння Тевтонського ордену, а його володіння були забрані Ягайлом. У 1384 р. Вітовт все ж отримав частину спадщини свого батька.

В 1392 р. за Островським договором Вітовт отримав назад вотчинні землі Троцького князівства, які Ягайлом раніше були передані Скиргайлу. З того часу Вітовт ставав намісником Ягайла у ВКЛ, а фактично – правителем ВКЛ. Для історії України цей договір також ознаменував завершення майже піввікової боротьби у 1340-1392 р. між ВКЛ та Польщею за землі колишнього Галицько-волинського князівства. В цей рік Ягайло і Вітовт вирішили забрати землі волинського князя Федора Любартовича, який старався проводити самостійницьку політику. Внаслідок домовленостей вся Галичина, Холмщина і Белз відходили до Польщі, а Волинь, Луцьк і Володимир-Волинський – до ВКЛ. На цьому історію Галицько-Волинського князівства можна було вважати остаточно завершеною.

У 1387-1389 рр. Вітовт був князем Луцьким, а з 4 серпня 1392 р і до смерті 27 жовтня 1430 р. – Великим князем Литовським. Подальша політика Вітовта була спрямована, з одного боку, на внутрішнє укріплення та розвиток ВКЛ, створення сильної держави і війська, а з іншого боку – на поширення впливу ВКЛ в східноєвропейському регіоні. Під час його правління для ВКЛ ключову роль відігравали стосунки з Польським королівством, Золотою Ордою, Великим князівством Московським, руськими князівствами (Рязанським, Тверським, Псковським, Смоленським та іншими), Тевтонським та Лівонським орденами.

Вітовт прагнув, щоб Папа Римський оголосив Хрестовий похід проти Золотої Орди, розгромити її, завоювати всі руські землі і отримати королівську корону. Цим він намагався забезпечити себе від активної діяльності небезпечних південних та східних сусідів, які загрожували постійними нападами. Вітовт ласкаво прийняв у себе колишнього хана Золотої Орди Тохтамиша, котрий втік з Сараю після поразки у 1395 р. від молодого плеєнника Урус-хана – Тимур-Кутлуга і впливового темника Едигея. Очевидно, правитель ВКЛ прагнув використати Тохтамиша у якості провідника свого політичного впливу в Золотій Орді [2, с. 146].

Вітовт став організатором походу литовського війська на Південь проти військ Золотої Орди. В 1399 р. відбулась битва на річці Ворскла, в якій об'єднане військо литовців, поляків, руських князів, хрестоносців та татар хана Тохтамиша зазнало поразки від військ хана Тимура Кутлуга і темника Едигея. Саме Едигей переконав молодого хана не боятися чисельного війська Вітовта і не розпочинати переговорів, а шукати успіху у битві. Військо Вітовта форсувало р. Ворскла та напало на ординців Тимура Кутлуга, але під час бою війська Едигея обійшли литовців з флангів і, притиснувши до річки, майже повністю знищили. Сам Вітовт в бою був поранений і ледве не втонув [7, 8].

В подяку за порятунок Вітовт застав в Ковно костюл Пресвятої Діви Марії, який нині відомий під ім'ям Віовта. Також він заснував подібні костюли в Старих Троках, Нових Троках, багато інших храмів і монастирів.

Церковна політика Вітовта переслідувала мету розвіяти поширені в Західній Європі міфи про те, що литовці були войовничими язичниками, і цим захиститися від агресії войовничих німецьких лицарів.

Поразка на р. Ворсклі сильно послабила позиції Віовта, чим негайно скористався польський король Ягайло, якому не до вподоби були амбіційні прагнення двоюрідного брата. Віовту довелося відмовитись від планів на Сході, внаслідок чого він втратив Смоленське князівство і вимушений був розпочати переговори з Ягайлом.

Треба сказати, що литовські, українські та білоруські православні князі виступали проти зближення з Польщею. Ще на з'їзді 1398 р. литовські та українські князі і бояри проголосили Віовта самостійним правителем держави, яка стала називатись Велике князівство Литовське, Руське та Жемайтійське. Але поразка українсько-литовських військ у битві на р. Ворсклі з татарами у 1399 р. змусила Віовта до нових переговорів з Польщею. За вимогою поляків в 1401 р. було укладено Віленсько-Радомський договір (унію) про державний і політичний союз між Великим князівством Литовським, Руським та Жемайтійським та Королівством Польським.

Договір був підписаний литовськими феодалами 18 січня 1401 р. у Вільні і польськими 11 березня 1401 – в Радомі. Його слід віднести до державно-правових актів, що визначали різні форми стосунків між вказаними державами – від спроб інкорпорації Литви до союзу між ними. Такі акти впливали на зміну державно-правового статусу Великого князівства Литовського, у тому числі українських земель, що входили до його складу. Основою цього процесу стала Кревська унія 1385 р. Договором було закріплено передбачений Кревською унією сюзеренітет Польського королівства над ВКЛ. Віовт і його піддані вимушені були дати письмові зобов'язання про вірність Польському королівству. Віовт був визнаний Великим князем Литовським, але лише пожиттєво, а після його смерті всі передані йому у володіння землі повинні були відійти Ягайлу та Польському королівству. За постановами унії Віовт мав управляти Литвою самостійно, залишаючись з Ягайлом у відносинах, наближених до лених. Пізніше Віовт здобув титул великого князя, а Ягайло – найвищого князя Литви, що підкреслювало його вищість. У разі смерті Ягайла поляки обіцяли вибрати королем Віовта. Крім того, було укладено обопільний союз для взаємної оборони. Завдяки цій унії Віовт був нарешті офіційно визнаний правителем ВКЛ з усіма атрибутами самостійного правителя: військом, власною печаткою, грошима. Крім того, об'єднані сили Польщі й ВКЛ дістали можливість боротись проти спільних ворогів, в першу чергу – проти Тевтонського ордену.

Головною проблемою для ВКЛ продовжували залишатись напади тевтонських лицарів. В питанні боротьби з тевтонцями інтереси Віовта співпадали з прагненнями польського короля Ягайла, який також хотів забезпечити себе від цієї загрози. Саме тому Віовт і Ягайло стали організаторами спільного походу на Марієнбург і розгрому німецьких лицарів Тевтонського ордену в Грюнвальдській битві 15.07.1410 р. Ягайло призначив Віовта головнокомандувачем союзних військ, в складі яких були польські, литовські, руські і татарські військові підрозділи. Надійшли дані, які навів британський військовий історик Стівен Тернбулл: 27 тисяч лицарів Тевтонського ордену і 39 тисяч польсько-литовсько-руських воїнів [17].

На думку деяких дослідників, перемога могла би бути ще більш значною. Союзники могли повністю знищити війська ордену, була нагода захопити столицю лицарів –

Марієнбург, і перемога стала би остаточною. Але схоже, що Вітовт не бажав такого посилення Ягайла, тому не добив тевтонців, давши змогу частині з них вціліти.

В цілому Грюнвальдська битва призвела до припинення активної експансії Тевтонського ордену на землі КВЛ і Польщі та підвищила геополітичний статус ВКЛ. За Торунським договором 1 лютого 1411 р. Тевтонський орден віддав Вітовту в пожиттєве користування Жемайтю (північно-західну частину сучасної Литви), яка була захоплена тевтонцями в 1398 р., повернув Польщі Добжинську землю і сплачував контрибуцію. Тим не менше, за Жемайтю ще двічі велися війни між ВКЛ та Тевтонським орденом у 1414 та 1422 роках, поки німці остаточно не відмовились від цієї території у Мельнінському мирному договорі 1422 р.

Задоволенням результатами Грюнвальдської битви був і Ягайло, який позбувся серйозної загрози на Півночі Польщі. Недаремно ця битва і досі вважається одним з ключових подій середньовіччя як в Польській, так і в Литовській історії.

Не менш активними були дії Вітовта із забезпечення інтересів ВКЛ на східному напрямку. У 1397 р. Вітовт зі своїм військом напав та розорив Рязанське князівство, скориставшись відсутністю князя Олега Івановича. Цікаво, що йому не чинив перешкод його зять, Великий московський князь Василь. У 1404 р. Вітовт зумів за допомогою польських військ повернути собі Смоленськ. Прагнучи закріпити свої успіхи, Вітовт у 1406-1408 рр. тричі вторгався у володіння великого князівства Московського, а також втручався у справи Псковської та Новгородської республік.

Важливим дипломатичним успіхом слід вважати шлюб доньки Вітовта – Софії у 1391 р. з Великим московським князем Василем Дмитровичем. Правда, подальші стосунки між Вітовтом і Василем Дмитровичем не можна вважати ідеальними. Василь Дмитрович безпідставно розраховував на підтримку Вітовта у вирішенні проблем з Новгородом. Але у Вітовта були свої цілі, він, як серйозний політик, був схильний використовувати родинні зв'язки для досягнення своїх політичних інтересів. Варто навести деякі приклади цього.

Ще не вирішивши питань з хрестоносцями, 45-ти річний Вітовт в 1395 р. пообіцяв своєму 24-річному зятю військову допомогу проти Тамерлана, але у вересні захопив Смоленськ, використавши внутрішні протиріччя в місцевому княжому домі. Василь Дмитрович вимушений був змиритися з цими територіальними втратами і через півроку мав зустріч з Вітовтом якраз у Смоленську, де обговорювалися прикордонні та релігійні справи.

Така позиція Василя Дмитровича не зовсім зрозуміла, адже він продовжував політику свого батька, спрямовану на об'єднання руських земель навколо Москви. На протигагу йому рязанський князь Олег підтримував смоленського князя Юрія і двічі ходив походом проти литовців, а Вітовт в свою чергу такою атакував Рязанське князівство. Схоже, Василь Дмитрович своєю поведінкою намагався утримати мир між Великим князівством Московським та ВКЛ, навіть шляхом відмови від Смоленського князівства.

У 1397 р. Вітовт напав на Рязанське князівство, а Василь Дмитрович пропустив його військо назад в Литву без заперечень і навіть мав з ним зустріч в Коломні. В 1403 р. Вітовт захопив Вязьму, а в 1404 р. за відсутності смоленського князя Юрія – Смоленськ, який після цього надовго відійшов до ВКЛ. У 1405 р. Вітовт здійснив похід на Псков, що роздратовало Василя Дмитровича і він зібрав військо, закликавши татар та воїнів Тверського князівства. Навесні 1406 р. війська Вітовта та Василя Дмитровича зустрілись на р. Плавє під Ту-

лою, але все завершилось укладенням миру до наступного року, який був підписаний навіть без відому Тверського князівства.

У 1408 р. Вітовт захопив Одоєв, а Василь Дмитрович у відповідь атакував литовські володіння і захопив фортецю Дмитровець, яка охороняла дорогу на Вязьму біля р. Огри. Після цього війська ВКЛ і Великого князівства Московського зійшлися на р. Огрі, де майже півмісяця простояли один проти одного. Але битви не відбулося – навпаки, був укладений "вічний мир". Цей крок дозволив обом князям уберегти себе від значних втрат, зокрема, Василь Дмитрович зберіг військо, якому невдовзі довелося відбивати напад військ Едигея.

У подальшому до смерті Василя Дмитровича в літописах немає інформації про його протиріччя з Вітовтом. У своєму заповіті 1423 р. Василь Дмитрович віддавав дружину та синів під захист Вітовта. Внаслідок цього Софія офіційно передала Московське князівство під руку Вітовта, який приблизно в той же час уклав угоди з тверським (1427 р.), рязанським (1430 р.) та пронським (1430 р.) князями, згідно з якими вони ставали його васалами. Крайнім на сході володінням Вітовта стала Тверська земля, яка була йому передана в 1430 р. згідно з договором з рязанським князем Іваном Федоровичем. Треба сказати, що і Великому князівству Московському була вигідна співпраця з Вітовтом: його авторитет використовувався для стримування міжусобної боротьби за владу у Москві на початку правління Василя II, відбувався приток литовської православної аристократії в Москву, вдалося уникнути кровопролитної війни з литовцями.

Однак для того, щоб зберегти вплив на Велике князівство Московське надовго вже похилого віку Вітовту був необхідний спадкоємець чоловічої статі, а його якраз і не було. Тому ці успіхи виявились нетривалими, і після смерті Вітовта збережені не були.

Поширенню впливу ВКЛ на Південь посприяло те, що у 1422 р. Вітовт надав укриття хану Золотої Орди Мухаммеду, війська якого були розгромлені Бораком. В 1424 р. війська ВКЛ нанесли вирішальної поразки претенденту на трон в Золотій Орді Худайдату, який здійснив набіг на Одоєвське князівство. В кінці того ж року Вітовт підтримував Мухаммеда, який виступивши з військом з Литви спочатку оволодів Кримом, а в 1426 р. столицю Золотої Орди – Сараєм. Таким чином, в кінці правління Вітовт добре забезпечив інтереси ВКЛ і мир з Золотою ординами [24].

В результаті такої успішної політики володіння Вітовта, як правителя ВКЛ, на сході досягали верхів'я р. Оки та м. Можайська. Крім того, Вітовт зумів забрати у татар Поділля і скориставшись занепадом Золотої Орди поступово поширив свої володіння на Півдні аж до Чорного моря, де в часи його правління з'явилися фортеці Дашів (сучасний Очаків), Сокілець (Вознесенськ), Балакли (знаходився на р. Південний Буг), Краєвул (Рашків), Хаджибей (пізніше – м. Одеса). Це дозволило ВКЛ налагодити морську торгівлю на Півдні, що принесло додаткові прибутки [20, 23, 25].

Важливим епізодом діяльності Вітовта слід вважати його дипломатичні стосунки з Чеським королівством і гуситами. Чехи самі запропонували йому стати своїм королем. Ймовірно участю у вирішенні чеських питань Вітовт намагався продемонструвати свої великодержавні амбіції [20].

Непересічним явищем в дипломатичній діяльності Вітовта стали Луцький та Віленський з'їзди східноєвропейських монархів, проведені в січні 1429 р. і влітку 1430 р. На цих з'їздах Вітовт прагнув за допомогою Сигізмунда Люксембурга стати королем та перетворити ВКЛ у незалежне королівство. Однак цього йому досяг-

ти не вдалося через спротив поляків. 27 жовтня 1430 р. він помер у віці 80 років.

Висновки: Діяльність Великого князя Литовського Вітовта справила значний вплив на життя Східної Європи у 1360-х – 1430-му рр.

Його правління ставало часом укріплення могутності ВКЛ. Політика Вітовта була спрямована на створення могутньої держави та поширення її впливу на сусідів. Вітовт регулярно втручався у справи всіх сусідніх правителів, і небезуспішно, адже за час його правління територія ВКЛ значно збільшилась.

Немалу роль для Вітовта грали українські землі. Саме при Вітовті територію колишнього Галицько-Волинського князівства було остаточно розподілено між Польщею і ВКЛ, а Луцьк став фактично другою столицею ВКЛ. Також було звільнено від татар територію Поділля, і ВКЛ отримало доступ до Чорного моря, де було збудовано кілька фортець, що забезпечили морську торгівлю. Саме у Луцьку Вітовт організував в січні 1429 р. проведення резонансного з'їзду східноєвропейських монархів.

Після смерті Вітовта у ВКЛ розпочалась громадянська війна. На жаль, його спадкоємцям вже не вдалося досягти подібних дипломатичних успіхів. Тим не менше, пам'ять про Вітовта жила і на нього орієнтувались чимало наступних правителів, в результаті чого остаточно об'єднання ВКЛ і Польщі сталося лише в 1569 р.

Слід сподіватися, що українські історики продовжуватимуть вивчати період правління Вітовта, адже він суттєво вплинув на ситуацію на тогочасних українських землях.

1. Aeneas Sylvius. De Lituania/Scriptores rerum Prussicarum. Band 4. Leipzig. 1870. 2. Bumblauskas A. Senosios Lietuvos istorija 1009-1795. –

Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005. 3. Ivinskis Z. Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties. – Rome: Lietuvių katalikų mokslo akademij, 1978. 4. Jonynas I. Dovydiškės sutartis // Vaclovas Biržiška. Lietuviškoji enciklopedija. – VI. – Kaunas: Spaudos Fondas, 1937. 5. Kiaupa Z. Kiaupienė J., Kunevičius A. The History of Lithuania Before 1795 / English ed. – Vilnius: Lithuanian Institute of History, 2000. 6. Koncius J. B. Vytautas the Great, Grand Duke of Lithuania. – Miami: Franklin Press, 1964. 7. Koncius J. B. Vytautas the Great: Grand Duke of Lithuania. – Miami: Franklin Press, 1964. – Vol. 1. 8. Kosman M. Wielki książę Witold. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1967. 9. Łowmiański H. Witold wielki książę litewski. – Wilno: Wydawnictwo Komitetu obchodu pięćsetnej rocznicy zgonu wielkiego księcia Witolda, 1930. 10. Mickūnaitė G. Making a great ruler: Grand Duke Vytautas of Lithuania. – Budapest: Central European University Press, 2006. 11. Pfitzner J. Grossfürst Witold von Litauen als Staatsmann. – Prag-Brunn, 1930. 12. Pomnik Grunwaldzki w Krakowie. – Kraków: Wydawn. Literackie, 1974. 13. Prochaska A. Dzieje Witolda wielkiego księcia Litwy. – Wilno: Nakład i druk Ks. A. Rutkowskiego, 1914. 14. Prochaska A. Ostatnie lata Witolda. – Warszawa: Warszawa Nakł. Gebethnera i Wolffa, 1882. 15. Rowell S. C. Baltic Europe // Michael Jones. The New Cambridge Medieval History c.1300-c.1415. – V. VI. – Cambridge University Press, 2000. 16. Tegowski J. Pierwsze pokolenia Gedyminowiczów. – Poznań, Wrocław: Wydawnictwo Historyczne, 1999. 17. Turnbull S., McBride A. The Hussite Wars 1419-36 // Men-at-arms series. – 409. – Oxford: Osprey Publishing, 2004. – 51 p. 18. Wasilewski T. Dąty urodzin Jagielly i Witolda: Przyczyny do genealogii Gedyminowiczów // Przegląd Wschodni. – 1991. – T. 1. 19. Барбашев А. И. Витовт и его политика до Грюнвальдской битвы (1410 г.). – С-Пб.: Типография Н. Н. Скороходова, 1885. 20. Барбашев А. И. Очерки литовско-русской истории XV века. Витовт. Последние двадцать лет княжения (1410-1430). – С-Пб.: Типография Н. Н. Скороходова, 1891. 21. Белямук М. Вялікі князь Вітаўт і ягоная маеастанная п'ятка // Białoruskie Zeszyty Historyczne. – № 31, czerwiec 2009. – С. 147-141. 22. Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Київ, 1993-1995. – Т. 4, 5. 23. Любавский М. К. Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно. – М.: Московская Художественная Печатня, 1915. 24. Почкаев Р. Ю. Цари ордынские. С-Пб.: Евразия, 2010. 25. Смирнов В. Г. Россия в бронзе. Памятник "Тысячелетию России" и его герои. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Москва: Вече, 2002. – 302 с. 26. Шабульдо Ф. М. Вітовт // Енциклопедія історії України. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 2005.

Надійшла до редколегії 14.03.12

В. Павленко, канд. іст. наук, доц.,
С. Крутько, асп.

БРИТАНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПОЛІТИКИ УМИРОТВОРЕННЯ: ГОЛОВНІ ПІДХОДИ ТА НАПРЯМКИ

Проаналізовано головні концепції щодо вивчення англійської політики умиротворення на основі аналізу праць представників різних історичних шкіл. З'ясовано спільність та відмінність їх підходів до даної проблематики.

Analyzed the basic concepts of the study of British policy of appeasement through the analysis of works from different historical schools. Clarified similarities and differences in their approaches to this issue.

В історії ХХ ст. можна виділити цілу низку подій, які за своїм характером та наслідками суттєво вплинули на хід світової історії. Політика умиротворення та її наслідки вже давно цікавлять дослідників. Особливо це стосується англійських вчених. В своїх роботах вони говорять про альтернативи та можливості запобігання розгортанню Другої світової війни, про мотиви, які рухали тогочасними політичними лідерами, про цілі, які вони переслідували, про помилки, яких вони припустилися. Історична наука до цього часу не може знайти однозначної відповіді на ці питання. Так, "ортодоксальна" школа критикувала політику Н. Чемберлена за недооцінку динаміки росту нацизму, обмеження інформування громадськості про експансіоністські амбіції Гітлера та невчасне переозброєння. А інша група вчених звертає увагу на внутрішні проблеми Англії і наголошує на їх вирішальній ролі в проведенні політики умиротворення.

Публікація в 1960-х рр. нових документів та мемуарів спричинила підвищений інтерес англійських дослідників до аналізу політики умиротворення. З'являються нові підходи, наприклад, послідовники "ревізіонізму" наголошували на обмеженості політичних та економічних ресурсів Великої Британії, а, отже, на їх думку, умиротворення було єдиною логічною реакцією на ситуацію, що

склалася в Європі в 30-х рр. "Пост-ревізіоністи", в свою чергу, пішли шляхом критики політики, що її проводив Н. Чемберлен, але на відміну від "ортодоксального" напрямку, більше врахували досвід "ревізіоністів", певною мірою синтезувавши попередні досягнення, ставши на позиції вивчення і об'єднання всіх доступних робіт.

Сьогодні в Англії, на нашу думку, існує декілька окремих історичних шкіл, які аналізують політику умиротворення і які привертають до себе увагу. Тому серйозний аналіз всіх підходів може певною мірою дати більш-менш об'єктивне уявлення про передвоєнну політику Великої Британії і зробити висновки, що дозволять краще вивчити поставлену проблему.

Питанням британської історії передвоєнних років присвячено досить широкий ряд досліджень. Варто згадати роботи професора С. Астера [1; 2] в яких автор досліджує проблемні питання британської історіографії умиротворення. Із дослідників даної тематики можна також виділити Р. Капуті [4] П. Фінні [9], Л. Мічі [15], К. Роббінс [22], Д. Ватта [30], для яких історіографія досліджуваного періоду була або основною темою вивчення, або перебувала в безпосередньому зв'язку із важливими питаннями міжнародного життя.